

4. Чухно А. Актуальные проблемы стратегии экономического и социального развития на современном этапе / А. Чухно // Экономика Украины. - 2004. - №4. - с 15-23.

Рецензент – д.е.н., доцент Писаренко В.В.

УДК 338.43 :339.33

ОПТОВІ РИНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ: ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД

Доманська Н. А.¹, Директор ТзОВ «Нірас Україна»

У статті висвітлюється досвід побудови і функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції (ОРСП) в Польщі. Подано цілі програми розбудови чотирьох міжрегіональних і восьми регіональних ринків, джерела їх фінансування, сума інвестиційних кредитів і вартість їх гарантій з боку держави, вклад державних і місцевих інституцій в статутний капітал ринків. Описана структура власності і технічна характеристика окремих міжрегіональних ринків. Відзначається що діяльність регіональних і міжрегіональних ОРСП в цілому є прибутковою. Зроблені висновки про окремі недоліки, які виявилися в час побудови і функціонування ринків. Вони можуть бути враховані під час будівництва оптових ринків в Україні.

In this article highlights the experience of structure and functioning wholesale markets of agricultural products in Poland. Posted aims building programs. Four interregional an eight regional markets, sources of their funding, amount of investment, credits and the value from the government, state and local institutions depositing in statutory capital markets. Described structure of property and technical characteristics of single interregional markets. We defined that activity of wholesale markets of agricultural products in general are profitable. Concluded that some of flaws which were detected at functioning and structure wholesale markets, which can be accounted during the building these markets in Ukraine.

Постановка проблеми. Набуття Україною асоційованого членства у ЄС вимагатиме пошуку та реалізації принципово нових шляхів формування конкурентноспроможності аграрного сектору національної економіки, залучення до цього процесу малого і середнього бізнесу, створення йому належних умов для прибуткового господарювання та комфортного проживання у сільській місцевості, використовуючи в першу чергу європейський і світовий досвід.

Розбудова оптових ринків сільськогосподарської продукції (надалі - ОРСП) в історичному ракурсі є новою справою не тільки для України, але і для світової спільноти. Переважна більшість оптових ринків у світі були засновані з 1950-х по 1970-і роки, хоча зародження оптової торгівлі як спеціалізованої форми організації торгівлі треба віднести на початок ХХ століття, коли починали свою діяльність муніципальні ринки. Майже всі вони були компонентом міської інфраструктури метою яких була організація і концентрація квіткової, плодоовочевої, рибної та м'ясної оптової торгівлі в одному місці у відповідь на зміни характеру роздрібною торгівлі.

¹ Робота виконана в рамках проекту USAID Агроінвест «Розробка попереднього техніко-економічного обґрунтування та проектів законодавчих актів щодо реалізації національного проекту «зелені ринки» - створення мережі регіональних оптових продовольчих ринків»

Такі муніципальні ринки мали чітку спеціалізацію (наприклад, торгівля м'ясом, рибою, квітами, фруктами, овочами). Вони часто будувались в різних частинах міста, що на той час не було проблемою, так як ці спеціалізовані ринки задовольняли потреби малих спеціалізованих магазинів роздрібної торгівлі. Кожен з цих ринків був націлений на задоволення потреб різних споживачів.

З появою магазинів самообслуговування з широким асортиментом продукції, особливо у вигляді розгалужених сіток супермаркетів, оптові ринки змушені були збільшити свої розміри та зібрати різноманітні продукти аграрного виробництва в одному місті. Майже всі ринки у світі були засновані за ініціативою місцевих, регіональних чи державних органів влади. Формуванню сучасної мережі оптових продовольчих ринків сприяли в першу чергу такі виклики:

- швидкий ріст населення на обмеженій території міст, що призводило до втрати можливостей збільшення площ ринків і їх подальшого розвитку;
- суттєві зміни геополітичного та економічного характеру, концентрація та глобалізація в сфері торгівлі, в дистрибуції та логістиці товарів;
- зміни уподобань споживачів, ріст одних галузей та занепад інших.

За останнє століття накопичений значний європейський і світовий досвід побудови і діяльності ОРСП, використання якого допоможе уникнути помилок в розбудові ОРСП в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оптові ринки сільськогосподарської продукції як інфраструктурні одиниці аграрного ринку привернули до себе увагу в Україні із початку 90-х років ХХ століття в результаті розробки і здійснення аграрної реформи. Саме в ці часи і пізніше з'явилися наукові розробки і публікації П.Т.Саблука, П.І. Гайдуцького, В.Я. Месель – Веселяка, М.Й. Маліка, О.М.Шпичака, М.В. Гладія, Ю.С. Коваленка, Р.Я.Корінця, Л.О.Шведової, С.В.Васильчак, Р.С.Федишина, С.І.Поперечного, М.В.Куницької–Іляш та інших авторів, які обґрунтували необхідність побудови в Україні оптових ринків сільськогосподарської продукції, висвітлювали діяльність існуючих в Україні і за кордоном ОРСП.

Окремі автори оптові ринки сільськогосподарської продукції розглядали не просто як місце купівлі – продажу сільськогосподарської продукції, а в значно ширшому аспекті. Так, Гладій М.В. (3) відзначив, що «з часом оптові ринки повинні перерости в регіональні аграрні центри, де покупці і продавці зможуть не тільки продати чи купити продукцію, а й одержати повний спектр послуг: тут можна буде підготувати товар для продажу, провести розрахунки, одержати кредит, логістичні послуги, дізнатись про ціни на товари, мати новітні інформації про передові технології виробництва сільськогосподарської продукції, її зберігання».

Автор відзначає, що оптові ринки сприяють поліпшенню якості продукції, створенню ефективного санітарного, податкового і цінового моніторингу, розширенню робочих міст у роздрібній торгівлі, сприяють зниженню споживчої інфляції тощо. Висвітлення досвіду оптових ринків сільськогосподарської продукції, зокрема у Великобританії, Німеччині, Іспанії, Франції присвячена публікація Поперечного С.І., Клебан О.Л.(7).

Т.В. Стройко [8] зауважує, що оптові ринки продовольчої продукції - це інструменти національної і регіональної політики. Через них уряд і місцева влада мають можливість формувати політику рівноважного розвитку роздрібною торгівлі та місцевого виробництва. Оптові ринки є місцем продажу вітчизняної та імпортованої продукції. О.В.Шубравська та Н.А. Ринденко [9] вважають, що ОРСП, які будуються при значній підтримці державного бюджету повинні спрямовувати свою діяльність виключно на реалізацію вітчизняної продукції. Розбудова мережі ОРСП в Україні не має чітко визначеного системного характеру - без належного обґрунтування їх типів, масштабів і спеціалізації. Є небезпека в тому, що ОРСП як комерційні підприємства у формі ТОВ матимуть єдину гіпермету – одержання максимальних прибутків. Тому автори віддають перевагу їх ідентифікації як неприбуткових організацій, основна мета діяльності яких полягає у поліпшенні умов торгівлі на вітчизняному аграрному ринку. При існуючій законодавчій правовій базі є небезпека надмірної монополізації оптових ринків, їх закритості для державного і громадського контролю, «накручування» високих цін при наданні послуг, що вже спостерігаються на існуючих ОРСП. В зв'язку з цим на черзі прийняття нового закону, або законодавчих актів, які б регламентували переважання державної і муніципальної форм власності у статутному капіталі ОРСП. Подібний погляд на формування мережі ОРСП має Н.А. Грецька (5), як вважає, що в статутному капіталі ОРСП повинна бути і частка виробників сільськогосподарської продукції, в т. ч. кооперативів і їх об'єднань. Близько 50% всіх оптових ринків, які є членами Всесвітнього союзу оптових ринків знаходяться в державній власності, 32 - у напівдержавній і 13% - у приватній. Проблемою існуючих в Україні оптових ринків є мала кількість оптових покупців, що змушує відкривати на її території також роздрібну торгівлю, що не відповідає класичним вимогам, які ставляться перед оптовими ринками сільськогосподарської продукції.

Статус ОРСП як саморегулювальної організації є недостатньо виписаний в Законі «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» [1]. Такий статус має асоціація оптових ринків сільськогосподарської продукції, яка створена відповідно до ст. 17 цього закону. Асоціація є договірним об'єднанням самих ОРСП, створеною з метою постійної координації їхньої господарської діяльності, надання взаємодопомоги та задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації. Асоціація діє як неприбуткова непідприємницька організація. Функції цієї організації, яка входить у світовий союз оптових продовольчих ринків (WorldUnionofWholesaleMarket – WUWM), що також є неприбутковою організацією відображені в публікації Р.Я.Корінця [6].

Постановка завдання. Метою нашої роботи є висвітлення та узагальнення досвіду побудови та функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції в Польщі.

Виклад основного матеріалу досліджень. Формування мережі оптових ринків сільськогосподарської продукції у різних країнах залежить від багатьох чинників головними з яких є суспільно – політичний і економічний устрій, напрями зовнішньої і внутрішньої політики, які визначають пріори-

тетність розвитку тих чи інших галузей чи комплексів, участі в них державних, муніципальних, приватних інституцій, їх співрозмірність, стан інфраструктурного розвитку як в межах країни так і в окремих регіонах тощо.

Перший професійний оптовий продовольчий ринок в Польщі «WelkopolskaGeldiaRolno –OgrodniczaS.A.» в Познані був створений в 1992 році за рахунок фінансування Швейцарського уряду, який перевів кошти у Фонд розвитку сільського господарства і розвитку села. Початковий (статутний) капітал ринку станом на 31 грудня 2008 року складав 5,6 млн євро в акціях. Основним акціонером є фонд, який володіє 44,33% акцій, окремі с.г. виробники – 36,03%, національна садівнича спілка Польщі – 8,48%, Державна скарбниця – 5,47%, РКО S.A. Банк – 2,28%, InterinvestS.A. – 1,46%. Компанія щорічно отримує близько 0,5 млн євро чистого прибутку.

У період з 1996 по 2001 рр. у Польщі були прийняті три програми з будівництва і розвитку оптових ринків.

Головними стратегічними цілями Програми розбудови оптових ринків були:

1. Ринкові цілі

- інтеграція та концентрація торгівлі;
- стимулювання інтеграційних виробників;
- скорочення числа посередників;
- зниження впливу міжнародних мереж розподілу в торгівлі сільськогосподарської продукції;
- надання ринкових інформації щодо пропозиції, попиту і цін на товари;
- виведення на ринок свіжих м'ясних і рибних продуктів і продуктів їх переробки;
- стабілізація цін;
- підвищення якості і продовольчої безпеки пропонованих харчових продуктів;
- скасування бар'єрів на шляху вільного руху товарів;
- підвищення рівня обслуговування клієнтів.

2. Фінансові цілі:

- придбання акцій ринків державними установами;
- забезпечення фінансової стабілізації і грошових потоків оптових ринків.

3. Соціальні цілі:

- стимулювання інтеграції виробників (фермерів і їх груп, кооперативів тощо);
- підвищення конкурентоздатності польських торгових організацій.

В рамках цих програм було створено дванадцять ОРСП в т.ч. чотири міжрегіональні ринки, розташовані в безпосередній близькості від великих міст: Варшава(агломерація з 3,370 млн осіб), Гданськ (1,2 млн), Вроцлав (1,0 млн), Люблін(0,5 млн), а також 8 регіональних ринків (в містах Білосток, Ельблонг, Легніца, Радом, Жешув, Тарнов, Валбжих, Зелена Гура) з організаційно-правовою формою акціонерної компанії. У процесі організації та фінансування розвитку оптових ринків провідну роль відіграло Міністерство сільського господарства і розвитку сільських територій, Агентство сільсько-

господарських ринків (АРМСГ) і Агентство сільськогосподарської нерухомості (АСН) за підтримки Міністерства фінансів і місцевих органів влади.

Державна скарбниця надала гарантії під інвестиційні кредити, отримані міжрегіональними ринками від міжнародних і польських банків (ЄБРР, СБ, Кредитний банк С.А., WBKSA), що склали майже 60 млн євро.

Таблиця 1

Гарантії Державної скарбниці для інвестиційних кредитів, отриманих оптовими ринками, станом на грудень 2006 р.

Оптовий ринок (ОР)	Вартість кредиту, млн дол США	Банк	Вартість гарантій, млн дол США
ОР у Варшаві	15	EBRD	15
	10	KBS.A.	8
ОР у Вроцлаві	13	WBK S.A.	13
ОР у Гданську	14	Світовий банк	22
ОР у Любліні	20	Світовий банк	20
Разом	72	-	78

Джерело : Власні дослідження

Початковий капітал міжрегіональних і регіональних ринків станом на 31 грудня 2009 року 93 млн 975,4 тис євро. Фінансовий внесок АРМСГ в цю суму становив 32 млн євро, або 34,05%. Частка цього внеску була різною, від 12,51% у Варшавському ринку до 62,24% у Валбжигу. Загальна частка Державної скарбниці в початковому (статутному) капіталі ринків становила 37 млн євро, що становить 39% від загального статутного капіталу цих ринків.

Загальний обсяг фінансової участі виробників в статутному капіталі становить 12 млн євро, а окремих оптовиків, організацій, фінансових установ - 11 млн євро(біля 12%), а органів місцевого самоврядування – 2,6 млн євро, або 3%.

Таблиця 2

Структура власності окремих оптових ринків у Польщі, %

ОР в містах	Держава	Муніципалітет	Банки, страхові компанії	Виробники	Інші
Варшава	71,83	0,08	3,11	22,48	2,50
Люблін	-	-	-	50	50
Гданськ	48,80	2,72	38,39	7,74	2,34

ОР «Броніше» (Варшава) розміщений на площі 60 га. Ринок надає торгові площі майже 450 орендарям. Орендна плата за 1м² площі у закритих приміщеннях становить 13,0 дол США на місяць, за зберігання на складах за 1м² – 4,0 дол США/міс.

Зона покриття ринком становить в радіусі майже 400 км, що охоплює 14 млн споживачів. Річний товарообіг складає 1200 тис т. ОР у Любліні розміщений на площі 54,8 га, у Гданську – 23 га. Зона покриття у Люблені – 200 км і 4 млн споживачів, у Гданську – до 150 км і 3 млн споживачів.

У Польщі функціонують місцеві ринки, організовані Польською асоціацією оптових ринків у містах Сандомір, Катовіце, Тихи, Лодзь, Бельсько – Бяла, Каліш, Жобкі.

Технічні показники життєдіяльності окремих оптових ринків

ОР в міс-тах	Персонал	Споживання			Відходи, тис. т/рік	Середньо добовий заїзд авто., тис.
		Газу, у тис. куб. м/рік	Води, тис куб.м/рік	Електроенерг., млн кВт-год/рік		
Варшава	120	400	15	-	10	7 - 8
Люблін	32	200 - 300	8,4	3,0	1,2 -1,5	3
Гданськ	-	480 - 500	4,3 – 5,4	3,0	-	2

Джерело: власні дослідження

Успішна робота оптових ринків сільськогосподарської продукції багато залежить від їх інфраструктури, розміщення складів, логістичної системи. Середньодобовий заїзд автомобілів на Варшавському ринку складає 7 – 8 тис. одиниць, а в пікові дні – до 12 тис. (табл. 3).

Підприємницька діяльність оптових ринків в цілому є успішною. За 2008 рік чистий прибуток регіональних ринків склав сумарно 216660 євро, а в міжрегіональних – 743580 євро. Із загальної суми валового прибутку сплачено податку в сумі 602240 євро (38,54%).

Польський досвід будівництва і функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції засвідчує ряд помилок, які потрібно врахувати при будівництві аналогічних ринків в Україні. До них відносяться:

- розпорошення коштів при одночасному будівництві багатьох ринків, що розтягувало час їх побудови, а разом з тим і збільшувало загальні витрати;
- залучення бюджетних коштів виникало не на основі бізнес – проектів, а на основі адміністративних рішень, які часто приймали особи, що були далекими від проблематики гуртових ринків;
- на посади голови правління оптових ринків інколи призначали осіб, які не мали досвіду в управлінні підприємствами, зокрема торговельного профілю;
- з відкриттям новозбудованих оптових ринків з відповідними будівельними санітарними та екологічними вимогами функціонували старі ринки (базари). Це сталося тому, що перед початком будівництва ринків не були взяті письмові гарантії від органів місцевої влади про закриття старих традиційних місць торгівлі, де охорона навколишнього середовища, санітарія не завжди відповідали прийнятним нормам;
- інфраструктура оптових ринків вимагає дальшого свого удосконалення, особливо в мережі під'їзних доріг, що є причиною створення великих кілометрових пробок в пікові часи;
- за програмою розбудови оптових ринків в Польщі основними акціонерами оптових ринків мали бути виробники та їх організації (групи фермерів, кооперативи, асоціації, торгові організації). Однак станом на 2010 рік виробники, торговельні організації разом мають близько 27% акції оптових ринків, з них виробникам належить лише 13% акцій.

Висновки. 1. Побудова оптових ринків сільськогосподарської продукції в Польщі є логічним наслідком тих викликів, які несуть в собі процеси глобалізації, взаємointegraції, росту населення на обмеженій території міст, секторальних змін руху товарів в торгівлі, зміни уподобань споживачів тощо.

2. Будівництво мережі оптових продовольчих ринків в Польщі відбулось завдяки закордонним інвестиціям з боку західноєвропейських держав і державним гарантіям уряду Польщі.

3. Основна частина в статутному фонді регіональних і міжрегіональних оптових ринків належить фактично державі. Загальна частка Державної скарбниці становить 39%, а виробників – 12%, решта – інші організації.

4. Досвід побудови і функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції в Польщі показує стратегія їх розбудови повинна базуватись на принципах адекватності тих процесів, які відбуваються в суспільстві, економіці, соціальних устремліннях із врахуванням інтересів в першу чергу двох шарів – виробника і споживача.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» від 25.06.2009 р. / Урядовий кур'єр. 05.08.2009 р. №140.

2. Васильчак С.В. Оптовий ринок сільськогосподарської продукції як складова інфраструктури аграрного ринку / С.В.Васильчак, М.П.Лучків//Науковий вісник ЛНУВМБТ ім.С.З.Гжицького, т.12,№1(43), Львів. – 2010. – С.95 – 99.

3. Гладій М.Ф.Формування оптового ринку в Україні / М.Ф. Гладій. –Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 41 -43.

4. Горбонос Ф.В. Організаційно – функціональна модель на локальному рівні / Ф.В. Горбонос, Н.Ф.Павленчик, І.О.Корчинський // Економіка АПК. – 2009. – №7. – С.108-120.

5. Грецька Н.А. Розбудова та функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні / Н.А.Грецька // Економіка АПК. – 2013. – №11. – С.50 -56.

6. Корінець Р.Я. Про діяльність асоціації оптових ринків сільськогосподарської продукції / Р.Я.Корінець // Економіка АПК. – 2011. –№9. – С. 75-81.

7. Поперечний С.І.Зарубіжний досвід організації оптових ринків сільськогосподарської продукції / С.І.Поперечний, О.Л.Клебан // Науковий вісник Львівського нац. ун-ту вет.медицини та біотехнологій (ЛНУВМ БТ) ім.С.З.Гжицького,Т.13,№1(47),ч.1,Львів,2011.-с.448 – 454.

8. СтройкоТ.В. Розвиток оптових ринків в сільськогосподарської продукції як елемент гарантування продовольчої безпеки / Т.В.Страйко // Економіка АПК. – 2012. – №12. – С.43-48.

9. Шубравська О.В. ринки в сільськогосподарської продукції: європейський досвід та українські перспективи / О.В.Шубравська, Н.А.Ринденко // Економіка України. – 2012. – №8. – С.77-85.

Рецензент – д.е.н., професор Шульський М.Г.

УДК 637 : 338.433

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ВИСОКОПРОДУКТИВНОГО МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА В УКРАЇНІ

***Доманський А.Я., к.с.-г.н., доцент; Душка В.І., к.е.н., доцент
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького***

У статті розглядаються питання виробництва і реалізації молока в Україні господарствами різних категорій та його споживання. Розглядаються основні фактори, які визначають успішний розвиток молочного скотарства : племінної роботи, технологій виробництва молока, кормової бази, утримання корів і вигодовування молодняка, системи реалізації і переробки молока, економічні показники виробництва молока.